

ז ה ב ה מ ל כ י א ל / ירושלים

משימות ופעילויות בנושא השבת

א

מצוות שבת המייחדת את הפרט מישראל ואת האומה כולה, והמעשירה את החיים ומרוממת אותם, — מטילה אחריות כבדה על הבא לחנך לשמירתה, ותובעת יוזמה חינוכית ושיקול דידאקטי רב. הצלחתנו בחינוך התלמיד לאהבת השבת ולשמירתה כהלכתה או אי הצלחתנו ח"ו — בנפשנו היא. כך הרגישו מחנכים בדורות עברו, והדברים נראים חריפים יותר בדורנו בעיקר בגלל הקשר בין שבת לגאולה. דורנו זכה לאתחלתא דגאולה והוא מצפה לגאולה שלימה. אך כידוע, 'אין ישראל נגאלים אלא בזכות השבת' (קהלת רבה ד).

מכאן תחושת האחריות המיוחדת והתפילה להצלחה המלוות את הבאת ההצעות למורים. הדברים המובאים להלן כוללים הצעת מסכת פעילויות וחוויות ריגושיות חברתיות העשויות לחבב את השבת על התלמידים ולחזק את רצונם לקיימה ולהבין את עמקי משמעותה. בשעה שתלמידינו ישמרו את השבת תשמור השבת אותם מסכנות רבות האורבות ליהדותם. חובתו של המחנך היא איפוא לנסות כל דרך שיש בה סיכוי להשפעה על התלמיד ולהפוך לאפשרי גם מה שנדמה לו תחילה כבלתי אפשרי.

ב

דרך העבודה המוצעת מבוססת על פעילות משימתית של קבוצת תלמידים*, המסתייעת במורה ומכוונת על ידיו, והיא מתבצעת בכיתת-הספר או מחוצה לו, במסגרת ימי הלימוד או בשבת. דרך זו מדגישה את הפעילות בקבוצה, המכוונת להשגת משימה משותפת. והרי שניים מן היתרונות שישנם בשימוש בדרך לימוד זאת — האחת מעוגנת בתלמיד והשנייה במורה.

* H. Thelen, Groups interactional factors in learning; E. Bower; בספרם של and W. Hollister — Behavioral Science Frontiers in Education pp. 274-275.

להבהרת היתרונות נשתמש בהבחנה בין צמד המונחים 'הוראה' – למידה**.

בדרכי הוראה מקובלות של מתן שיעורים – בהם המורה שואל שאלות, מנהל דיון, מסביר, מספר, מרצה, קורא באזני תלמידים או מכתוב להם – מתרחשת הוראה, המורה מלמד. אך ספק אם מתרחשת למידה של התלמידים; באשר הוראה ולמידה שני סוגי פעילות הם – האחת של המורה והשנייה של התלמיד, והקשר ביניהם אינו קבוע; לא כל הוראה גוררת למידה. לעיתים קרובות המורה מלמד והתלמיד אינו לומד. אמנם ההוראה של המורה מתכוונת ליצור למידה אצל התלמיד, אך היא כשלעצמה איננה עדיין למידה. למידה הוא תהליך המתרחש אצל התלמיד, התלמיד בכוחותיו שלו, ברצונו, בסקרנותו ובהתעניינותו עשוי להפיק למידה מן ההוראה של המורה, אך הדבר אינו מובטח.

חוסר ההבחנה בין שני המושגים האלה מביא לעיתים קרובות את המורה לאשלייה כי תלמידו לומד. למידה אמיתית עשויה להתרחש כשהתלמיד נתון בפעילות משימתית, היינו בחתירה לביצוע ולהשגת מטרות שהתלמיד הציב לעצמו, למידה זו מעוררת בלומד כוחות לפתירת בעיות עיוניות ומעשיות כאחת. כל פעולה של התלמיד היא חלק ממערכת כללית שתיכנן ויזם; הוא השואל, הוא החוקר, המעיין והקורא, המחפש והמוצא, הוא שוקל שיקולים ומחליט החלטות ואף אחראי לביצוע – התלמיד פועל ו'עובד' מתוך עניין והנאה. כשהפעילות המשימתית מבוצעת בקבוצה נהנה הפרט בה מיתרונות שקבוצה מעניקה לחבריה – נצביע על שניים:

א. במסגרת הקבוצה, החותרת יחד לבצע משימה, יכולים התלמידים לתרום למאמץ המשותף בצורות שונות בהתאם לכישורים ולכשרונות, בהם ניחנו. במאמץ להשגת המשימה יבואו לידי ביטוי תלמידים מצטיינים ואיטיים כאחת – דבר הנמנע לרוב בהוראה רגילה.

ב. תוך כדי עבודה בקבוצות קטנות מבהירים תלמידים זה לזה בעיות שהגישה כלפיהן היא אמביוולנטית – דבר שחשיבותו רבה בנושא כשלנו. ואשר למורה – כשהלימוד בכיתה נתון ביד קבוצות תלמידים, הפועלים להשגת משימות, משתנה גם מקומו של המורה.

א) במסגרת הרגילה הוא אחראי בלעדי לפעילות התלמידים, הוא נותן הוראות ועליו לפקח על מילויין. הוא טרוד תדיר בצורך לעודד ולהעניש, לשמור על משמעת ולדאוג שהתלמידים יהיו 'עסוקים'. ואילו במסגרת המוצעת על ידינו – תפקידו של המורה לייעץ, לכוון, לסייע ולפקח על

** B. O. Smith and R. H. Ennies, Language and a Concept in Education Ch. 6 pp. 86-101.

התפתחות המשימה ואף להשתלב בה לפי הצורך. המורה לא יעמוד בפני בעיות משמעת ושאר קשיי הוראה הנובעים מהרגשת כפייה של התלמיד. אף כאן נבחין בין צמד מונחים הבאים לציין שני סוגי פעילות בכיתה: פעילות של 'עיסוק' עמל או טורח ופעילות של 'עבודה' (work—labour). כשתלמידים 'מועסקים' על-ידי המורה הם מבצעים הוראות, ופועלים פעולות שלא תמיד הם מבינים את הקשר ביניהן, או את משמעותן במסגרת רחבה יותר. הפרס והעונש הם המדרבנים לפעילות מן הסוג של 'עיסוק', המניע הוא מבחוק, ואילו כשהתלמידים 'עובדים' המניע הוא פנימי, ולפעילות — משמעות.

(ב) כשהכיתה פעילה וכל פרט בה נתון בחיפוש אחר פתרונות לבעיות שהמשימה עוררה, המורה פנוי יותר לתת דעתו לתלמיד הבודד, המתקשה, המצטיין, המתלבט, המהסס וכד'. חשיבות המגע עם הפרט במסגרת חופשית של התייעצות ומתן סיוע חשובים ביותר בנושא כשלנו ובמיוחד בכיתה תלמידים היטרוגינית מבחינה דתית.

(ג) מעורבות המורה במשימה והשתתפותו בביצועה חושפים בפני התלמיד תחומים חדשים באישיות, דבר המאפשר לסוגים רבים יותר של תלמידים להזדהות עמו. מלבד שליטתו בנושאי הלימוד הוא עשוי לגלות, תוך כדי הכנת מסיבה — רגישות לזמר או מיומנות לציור ולקישוט — ולעתים הוא מגלה תושיה אירגונית.

(ד) במסגרת הצורך להידבר עם גורמים שונים בכיתת-הספר ובקהילה המורה פעיל ביצירת שותפות בין ביה"ס וההורים; שותפות הכרחית לחינוך תלמידים צעירים למצוות.

הפיכת נושא השבת לפעילות משימתית של קבוצות תלמידים בכיתת-הספר עשויה להשפיע על המורה והתלמיד לא רק בכיתת-הספר אלא גם על תחומים שהם מחוץ לכתליו, ולתרום לתיאום ולהרמוניה בין התלמיד וסביבתו. עצם הצורך לתכנן ולהפעיל תוכניות לימוד בבית-הספר בנושא השבת מעיד, כי הבית היהודי, הרחוב והמרכז הקהילתי, קרי: בית-הכנסת, שהיוו בעבר מסכת חינוכית אחת בחיי הילד בישראל, אינם מתפקדים כבעבר. דבר המקשה על המחנך ומטיל עליו משנה אחריות. נראה כי לימוד בדרך של פעילויות משימתיות עשוי לחרוג מגבולות בית-הספר אל בית-הכנסת, המרכז-קהילתי ובתי התלמידים. שיעורים רגילים מתנהלים בדרך כלל בחדר הכיתה על-ידי המורה לפי לוח שעות קבוע בזמן שבית-הספר פתוח. לא-כן הפעילות המשימתית. זו עשויה להתנהל, כפי שיפורט להלן, במקומות שונים: בסביבת

• עי' במאמר הראשון.

המגורים או בית-הספר, בהשתתפותם של גורמים נוספים למורה ולתלמידים כמו – רב המקום, הורים, שליח מִישראל, תלמיד-ישיבה וכד'. חלק מן המשימות יהיה אף בזמנים שאינם מקובלים בעבודת בית-הספר כמו בהתכנסויות של ליל-שבת, ביום-שבת וכד'. הפלת מחיצות זו, העשויה לבוא בעקבות המשימה, בכוחה לא רק לחזק את קיום מצוות השבת של תלמידים אלא אף לעשותה מורגשת בסביבה. הידוק הקשר בין התלמידים והקהילה עשוי לחזק בהם את רגשי הזהות היהודית ולהעניק להם הרגשת השתייכות.

ג

דרך הפעילות-המשימתית הנראית לנו יעילה, מעלה קשיים מסוגים שונים, העשויים להרתיע מורים מללכת בה. המורה מתקשה לסמוך על תלמידיו כפרטים וכקבוצה, ולתת אימון בהם וביכולתם לבצע משימות. כמורים רובנו קטני-אמונה וחוששים, ללא הצדקה, שאם אנו לא נלמד – תלמידינו לא ילמדו. הבאת טקסטים והרצאה בפני תלמידים נותנת בנו הרגשה שמילאנו את חובתנו כמורים ואילו הפעלת התלמידים והדרכתם נראית בעינינו לעיתים כביזבוז זמן...

למורים שינסו להעניק לתלמידיהם, גם לצעירים שבהם, יותר חופש בתכנון ובביצוע, יתברר, כי יוזמת התלמידים ברוכה היא, המצאותיהם עולות על כל מה ששיער, והם עשויים לשקוד וללמוד ברמה גבוהה מן המקובל. מובן שהמורה, בהתאם לגיל הלומדים, יתן לתלמידיו את שירותיו הטובים בייעוץ ובהכוונה למקורות אינפורמציה.

לפני שנעלה את הקשיים האירגוניים והאחרים, שהמורה צריך להיות מודע להם תוך כדי הנהגת המשימות, נציגן בקצרה ונעיר, כי אלו אינן אלא הדגמות וחלק קטן מן האפשרויות שכל מורה עשוי ליזום יחד עם תלמידיו במסגרת התנאים המיוחדים את המוסד בו הוא פועל. ההצעות הן משני סוגים:

(א) פעילויות בימות החול לקראת משימה המתבצעת אף היא בימות-החול, כמו: הכנת מסיבת עונג-שבת ביום שישי, או אפיית-חלות ביום חמישי, או הכנת תערוכה ("שבת בעדות שונות" וכד');

(ב) פעילויות בימות-החול לקראת משימה המתבצעת במועדה, בשבת, כמו: תפילה, סעודה וכד'.

הפעילויות בשתי הקבוצות מעניינות, מועילות ומגוונות, אלא שאלה המגיעות לשיאן ביום השבת, יש בהן עוצמה חווייתית-ריגושתית רבה יותר. התלמידים ומוריהם ולעיתים אף ההורים חיים יחד, במסגרת זמן ומקום בלתי שגרתיים, את חוויית השבת. יחסי מורה-תלמיד משתחררים מן התלות

המלאכותית בציונים, בתעודות וכו' והם נעשים טבעיים יותר; לעיתים ישאו אופי של רב-ותלמיד בהם הסמכות היא פנימית ועמוקה.

ופעילויות בסוג הראשון אינן מוציאות את רוב הפעילויות מן הסוג השני. יתר-על-כן, בשל סיבות שונות יהיו מורים, שחרף מאמצייהם לא יוכלו לבצע משימות בשבת, ויאלצו להסתפק באלו המתבצעות בין כותלי בית-הספר בימות החול.

כדי שהמורה יצליח בדרכו זו ראוי שידע את הקשיים ולא יטשטש אותם, כי ההתמודדות עמיהם וההתגברות עליהם היא חלק מן ההישג.

רצוי שיביא מן הבעיות, מן הקשיים ומן השאלות לפני עמיתים ובצוותא יחפשו פתרונות. בשלב מסויים אף ראוי שישתף בהם את הורי תלמידיו.

נעלה להלן שאלות, הן מן התחום האירגוני והן מן התחום החינוכי, בלא שנתיימר להשיב על כולן. פתרון לאחדות מהן ניתן למצוא בהצעות עצמן.

(א) קשיים ארגוניים

קשיי תכנון מבחינת תוכן הנושא לפי שיטת הוראה מקובלת מכין המורה נושאי לימוד, מארגן אותם ביחידות קטנות הקשורות אחת בשנייה בדרך לוגית ואותן הוא מלמד שיעור אחר שיעור עד שהוא 'מכסה' את כל הנושא ו'מספיק' את כל החומר. הוא עורך מבחן, התלמידים עומדים בו או נכשלים ונושא חדש בא תחת זה שנסתיים.

מה יהיה הגורם המארגן בשיטה המוצעת על ידינו? האם יתנהל לימוד שיטתי בצד הלימוד במסגרת המשימה? תפילות-שבת, למשל, האם תילמדנה באופן שיטתי, או שתפילה תילמד במידה שהיא משתלבת במשימה? האם יתנהל שיעור דינים או שילמדו את הדינים הקשורים במשימה בלבד כמו – סעודה שלישית?

קשיי תכנון וארגון מבחינת הזמן

האם בנושא השבת וכיצוע משימות הקשורות בו יעסקו התלמידים בכל אחת משנות הלימודים ב'ה"ס, כשבכל כיתה יתרחב הלימוד ויעמיק, או שהטיפול בו ייעשה בכיתות מסוימות בלבד?

כיתה העוסקת בנושא, האם תעסוק בו לאורך כל השנה, לפי תוכנית המשתלבת במערכת-השיעורים, או שיוקדש למשימה פרק זמן מסויים בראשית השנה, או בסופה ובאותו פרק זמן יסוב עיקר הלימוד בבית-הספר סביב המשימה? (דבר הניתן להיעשות בבית-ספר כל יומי בלבד).

ובקשר לפעילויות מן הסוג השני – הניתן לבצע פעילות חינוכית המתוכננת בבית-ספר בימות החול שלא במסגרת בית-הספר ביום השבת? ולבסוף, מהו אופי הפעילויות המתאים לגילים השונים?

מי ילמד את מה?

בבית-ספר בו מורים שונים מלמדים את מקצועות היהדות – מי ירכז את המשימה? מה יהיה תפקידם של האחרים? כיצד יעמדו לרשות התלמידים? משימה כוללת תחומים, שהמורה אינו מומחה בהם – בהכנת תערוכה, למשל, אין המורה חייב להיות מומחה בתחום האמנות, וכשמכינים מסיבה אין הוא חייב לדעת ללמד ניגונים. הישתתפו המורים האחרים? אם-כן, כיצד? (האם) כיצד ישותפו אבות ואמהות, רב, זקני הקהילה? כיצד ייבחרו האנשים המתאימים? כיצד יגויסו למשימה? על התלמידים ללמוד, כי סביבתם הקרובה עשויה להיות מקור אינפורמציה מעניין – כיצד נביא תלמידים במגע עם מקורות אלה?

מיקומו של בית-הספר וציודו

הפעילויות המשימתיות המתבצעות בשבת עצמה קשורות במקומו של בית-הספר ביחס למגורי רוב התלמידים והמורה. אם המיקום אינו מאפשר התכנסות, יש לשקול הארכת תלמידים בבתי חברים או אצל משפחות יהודיות מתאימות אחרות, מה שמצדיק שיתוף פעולה מלא בין מנהל בית-הספר, המורה והורי התלמידים.

אם המקום מתאים מבחינה גיאוגרפית יש להתגבר על בעיות הקשורות בהתאמתו מבחינת תאורה, איחסון מזון וכד'.

(ב) בעיות חינוכיות

חמורות מן הבעיות הטכניות הן הבעיות החינוכיות, הנובעות מאופייה של למידת התלמיד במסגרת זו שהיא אפקטיבית יותר ואמורה להשפיע על אישיות התלמיד, ואף להיות מקור למבוכה ולקונפליקטים.

אמנם הצעותינו מכוונות בעיקר לתלמידים שהוריהם שומרי שבת והם משתדלים לחנך אף את ילדיהם לשמירתה. אלא שאצל מקיימי מצוות ניתן למצוא קשת מגוונת למדי של אורחות חיים, השונים זה מזה במידת ההקפדה של קיום המצוות ובסגנון ההתנהגות תוך כדי קיומן. יש הבדל בהדגשת מצוות; מצוות מסויימות זוכות להידור מופלג ואילו במצוות אחרות – דשים. פיתוח מודעותו של התלמיד להתנהגותו שלו בשבת ושל בני ביתו, עשוי לעורר בעיות וקונפליקטים ויש לנהוג בזהירות רבה.

כיצד יסביר מורה, במיוחד לגילאים צעירים, את השוני והגיוון בקיום מצוות בלי שיפגע בבית ההורים של תלמיד מתלמידיו? יתר-על-כן כיצד ינהג המורה כשיתברר לו שאכן הורים נכשלים בעניין זה או אחר בשמירת

שבת? מה מידת הקונפליקט שתלמיד בגיל מסויים מסוגל לשאת? כיצד יעזור המורה לתלמיד לטפל בקונפליקט גם אם לא יפתור אותו? המצב מחמיר, כמובן, כשמדובר בתלמידים מבתי הורים שאינם שומרי שבת שנקלעו לבית-ספר דתי, ראוי עניין זה למחשבה ולדיון עם עמיתים, הורים, ותלמידים ולבמקרים מסויימים אף עם יועץ חינוכי או פסיכולוג. ככל שגילו של התלמיד עולה, עולה בדרך כלל כושרו האמוציונאלי והאינטלקטואלי להתייחס בצורה משמעותית לקונפליקט עם ההורים והסביבה בעקבות הפעילות – בנושא השבת.

ד

הצעות של פעילויות למשימה המתבצעת ביום חול

א) אפיית חלות – כיבוד שבת

החלה היא מסימני השבת במשפחות רבות. יש שבני הבית מקפידים להכינה במו ידיהם, כדי לעשות בגופם דברים שהם לצורך השבת. לכן משתתפים באפייתה, לעיתים, גם הגברים.

רצוי איפוא לזכות כל תלמיד ותלמידה בחווייה של אפיית חלות לשבת. עניין זה של עשיית דברים לשבת בגופנו אפשר להרחיב על אפיית עוגות, בישול דגים-לשבת והכנת מאכלים אחרים. הדבר דרוש בעיקר במקומות שעקרת הבית נעזרת בהכנת סעודותיה בקניית תבשילים ומיני מאפה מן המוכן, ולילדים אין הזדמנות לעזור בבישול ובאפייה כערב שבת. באסיפת הורים שתקדם לעשייה יסביר המורה להורים עניין זה של כיבוד השבת על-ידי השתתפות בהכנות. בשיחה ימנה עבודות שונות, שילדים, החל בגיל הגן, יכולים לעשותם לא רק כדי 'לעזור לאמא', אלא גם כדי להשתתף במצווה של הכנות לשבת.

המורה יציג את העובדה, שהלכות רבות הקשורות בהכנת המזון אינן מגיעות לידיעת ילדינו. דיני הכשרת בשר כמעט ואינם ידועים, והפרשת חלה או בעיות הקשורות בניפוי ובבירור אינן ידועות בשל קניית מזון מוכן. אפיית חלות או בישול מאכל לקראת שבת בבית-הספר עשויים לעורר את התעניינות התלמידים גם בבית. ואגב האפייה או הבישול לשבת ילמדו מצוות נוספות.

למשימה זו, כמו לכל המשימות, שלושה שלבים עיקריים. השלב הראשון – 'הפגישה' עם המשימה; שאילת שאלות ובירורים, סיכום, התוויית קווים לפעולה וחלוקת תפקידים. שלב זה הוא מעין שלב 'חימום'. בשלב השני מחפשים תשובות לשאלות הטכניות והעיוניות. מעיינים

בספרים, קוראים ולומדים, מראיינים אנשים, אוספים חומר ועושים הכנות לביצוע.

בשלב השלישי מבצעים את הפעולה ואחרי-כן מעריכים אותה.

בשלב א – משהובאה ההצעה יעלו התלמידים שאלות ללא ארגון וסדר: בשביל מי נאפה את החלות? מתי נאכל אותן? היכן נאפה אותן? גם הבניב יאפון? למה לא נקנה חלות? המותר לקנות חלות אצל גוי? האם אכילת חלות מצווה מן התורה או מנהג? אם כתוב, היכן כתוב? מה מסמלות החלות? למה דווקא שתי חלות? למה מכסים את החלות בקידוש? למה מעבירים את הסכין על החלות בשעת הברכה עליהן? מדוע קוראים ללחם זה חלה? האם כל היהודים בכל מקום אוכלים חלה?

ניתן לארגן את השאלות בקבוצות ולחלק לפיהן את התלמידים, שיכוונו למקורות כדי לקבל תשובות.

בשלב ב יטפלו אחדים בצד ההלכתי ויביאו אותו, לאחר לימוד ובירור, לידיעת הכלל; אחרים יחקרו אם אמנם אוכלים חלה בכל קהילות ישראל? מה צורתה וכו'? קבוצת תלמידים תתעניין באספקט הטכני מעשי, היכן יאפו, מתי, ומה יש לקנות, יתייעצו אם להזמין הורים שיסייעו או שיבקרו במאפייה וכו'.

ביום ביצוע המשימה יגיעו התלמידים למקום (אם יש מסעדה בבית-הספר יהיו אלה מרבית תלמידי הכיתה, אם לא – תהא זו קבוצה, שהמנהל או ההורים מצאו מקום מתאים בו יאפו התלמידים בקבוצות).

את חלוקת התלמידים לביצוע האפייה רצוי לתכנן מראש ואף לרשום בכתב. כן תיערך רשימת כלים ובגדי העבודה שיביאו מבתיהם. הקבוצה שתכין את העיסה תקבל ייעוץ בקשר לזירוז התפיחה. היא תעמוד על הצורך בניפוי. יבינו מהי חלה מעושרת, וכן יעמדו כולם על פעולת ההחמצה והתפיחה (דבר המסביר היטב את עניין המצה והחמץ) ועל מצוות הפרשת חלה.

אפשר שהתלמידים יחליטו להדביק סמל על כל חלה, ידונו על טיבו ויכינוהו מראש. תלמיד שירצה לשים אותיות בצק על חלתו יקבל הסבר מדוע אסור לפרוס ממנה בשבת. רצוי שכל תלמיד יכין חלה במו ידיו.

הקבוצה שתקרה את עניין החלות בקהילות שונות, תוכל להביא תמונות של צורות חלה שאינן אירופאיות, ולפיהן יקלעו התלמידים כרצונם.

בזמן האפייה יוכלו תלמידי הקבוצות השונות להגיש את סיכומי ממצאיהם לכל התלמידים. את עיקרי הדברים יוכלו לשכפל מראש ולהמציא לנוכחים. המשימה יכולה להיות אפיית חלות קטנות ביום ה' למסיבת עונג שבת ביום ו' או לנטילת זוג חלות הביתה לכבוד שבת או הכנת חלות גדולות שמפרוסותיהן יאכלו במסיבת עונג שבת.

תלמידי חו"ל השולטים בעברית במידה מספקת יכולים ללוות את האפייה ב"משחק" בו רק הדיבור העברי מותר. לשון הקודש – בהכנת 'מאפה קדוש'. תלמידים יוכלו להנציח את החוייה בעזרת המצלמה, ולסיכום יוכלו להכין אלבום: אפיית חלות על ידי תלמידי הכיתה, ובו החומר העיוני והחומר הספרותי שאספו, תיאור חוייתי של תלמידים ואף של הורים שהשתתפו, האלבום יעוטר בתמונות התלמידים, מהלך עבודתם ותוצרתם.

ב) מסיבת עונג-שבת

בתי ספר רבים נוהגים לערוך מסיבות עונג-שבת בסוף השבוע, באולם בית-הספר לתלמידי כיתות רבות, או בין כותלי חדר הכיתה לתלמידי אותה כיתה. עריכת מסיבה כזאת אין בה איפוא חידוש. אנו מציעים לעשות את התלמידים אחראים לביצועה.

בשלב א ישאלו התלמידים שאלותיהם: מסיבה זו על שום מה? מה תפקידה, מה משמעותה, מי מעוניין בה, כיצד יש לבצעה כדי שתהיה מעניינת ומושכת? מה הם התכנים החביבים על תלמידים ומתאימים למסיבה זו? מי יבצע? מי עשוי לעזור בביצוע – המורה? מהורי התלמידים, המנהל, מורה מקצועי? מה יהיה אופי המסיבה? הצגה, סעודה, מסכת, שילוב דברי תורה, זמירות וקריאה אמנותית, חידון? מה יהיה הנושא? מה יודעים אנו על התאריך בו תיערך המסיבה, ערב חג, יום זכרון וכד'?

משתתגבש תוכנית תופענה שאלות טכניות – מי אחראי, למה? מה כדאי שנשמע כולנו מפי המורה, הרב, הורה וכד'? מי יתקשר עם גורמים שונים שישותפו? מי אחראי לסידור הכיתה? מי יתכנן את הכיבוד ויכין אותו? תעלינה הצעות בקשר למשתתפים במסיבה – האם גזמין אורחים? מי יהיו האורחים? תלמידי כיתה מקבילה, או שמא תלמידי כיתה נמוכה, או גבוהה מבית-הספר שלנו או מבית-ספר סמוך? לעיתים קובע נושא המסיבה את האורחים – מנהל בית-הספר, רב המקום או חבר בקהילה שסיפורו מתאים לנושא, שליח מישראל, וכד'.

בשלב ב יתחלקו התלמידים לקבוצות-משימה בהתאם לנושא ולתוכנית שנקבעה. הם יוכלו לעבוד שבועות אחדים על משימותיהם:

– עיון בפרשת השבוע, הכנת המחזה מתוך הפרשה, חידון או מקהלת דיבור.

– לימוד ההפטרה והכנת כרזות לקישוט האולם בפסוקים מתוכה.

– ראיון עם רב, שאילת שאלות בקשר לנושא המסיבה, הקלטת תשובותיו והכנתן להאזנה במסיבה.

- האזנה לזמירות שבת מעל תקליטים, לימוד נעימה חדשה, לימוד הזמר אותו שרים, הסברתו, תולדותיו וכד'.
- הכנת ידיעון אינפורמאטיבי על 'חדשות-השבוע' בכיתה, בקהילה, בישראל ובעולם.
- התייעצות בדבר המייחד את השבת המסויימת, לימוד המקורות לעניין ודרכים להבאתו בפני הכיתה כמו שבת מברכים, שבת ראש-חודש, שבת חזון, שקלים, זכור, פרה, התודש.
- ליקוט אינפורמאציה או דינים בקשר לחג קרב.
- ארוכה רשימת הפעילויות האפשריות שאותן יבצעו התלמידים מתוך רצון ועניין כאחראים למסיבה. בשעת ההכנות ימצא המורה עם התלמידים, יעזור לכותב הכרזות, יסביר ללומדי פרשת-השבוע, יציע לעורכי העלון השבועי, ימציא חומרים – נייר, דבק וכד' – למבקשים, יתן לבו לתלמידים המהססים או המשתלטים ויפקח על הפעילויות המגוונות בכיתה. עשויות להיות פעילויות המשותפות לכל הכיתה כמו לימוד זמר או הסברת עניין בפרשת שבוע ולימוד קטע ספרות, הדרושים להכנות של הקבוצות השונות. אם הוחלט על הזמנת אורחים, מכינים עבורם הזמנות. כן אפשר להכין סמל ומזכרת למסיבה בהתאם לנושא. כמו סימנייה לחומש, וכו' פתגם מפתגמי השבת, דף וכו' זמר שבת שנלמד על-ידי הקבוצה וכד'.

שלב ג ביום המסיבה נעשות תזרות והכנות אחרונות, נקבע לוח זמנים סופי, והמשימה מתבצעת. גם כאן יוכל המורה להצטייד במצלמה ולצלם קטעי תוכנית מעניינים שיהיו מזכרת למשתתפים, או שיעטרו את אלבום 'מסיבות שבת שלנו' שיכינו. לאלבום יועתקו התכניות, יודבקו בו – הזמנה לדוגמה, קטעים נבחרים מפירושי הפרשה או הנושא וכו'. קטעים מהתרשמותם של המבצעים והאורחים. יש מקום להנציה בציור או בצילום את קישוטי האולם או הכיתה לכבוד המסיבה אחרי ביצוע המשימה יש להקדיש זמן לדיון המעריך אותה.

כאמור בכל גיל ניתן לפעול בהתאם לשלושת השלבים, אלא שמידת עצמאותם של התלמידים בתכנון, ובארגון ובביצוע, תהיה שונה בכל גיל בכל קבוצה בהתאם להתנסויות קודמות. מובן שאף מידת המורכבות של המשימה תלויה בגיל המבצעים.

אפשר לקבוע למסיבות אלו מסגרת כללית קבועה ההופכת למסורת, ולשנות רק את התכנים בתוכה, כמו פתיחה אמנותית, לימוד פרשת-שבוע, שירה כציבור, חדשות השבוע ולימוד דין מדיני שבת. מסגרת זו, השיגרה שבה עשויה להיחרט בלב התלמידים והתוכן המצטבר שלה ישמש גורם תינוכי

חשוב. יחד עם זאת ראוי להשאיר בידי התלמידים את ההחלטה אם הם רוצים לתכנן את המסיבה לפי מסגרת קבועה או חורגת מן המקובל. ועוד הערה: יש ההופכים את מסיבת עונג שבת בבית-הספר לטקס חגיגי, בו מדליקים נרות 'מקדשים' וכו'. רצוי לשמור על אופיה המכין של המסיבה, אין לראות כתחליף לשולחן המשפחה בשבת אלא כמכינה לקראתו. נציע להורים לייחד ליד שולחן שבת 'מקום' לילד ולדברים שלמד בבית-הספר לכבוד שבת.

ג) 'שבת שלימה' – סידרת דיארמות* (או כרזה קוליקטיבית) קבוצת משימה אחת או אחדות יכולות לבנות, במשך תקופה ארוכה למדי, סידרת דיארמות המתארות 'שבת-שלימה' כשכל חלק בסידרה מתאר שעות אחרות של השבת ובצידו אימרה מדברי חז"ל, דין או מנהג מקובל, המציין את המתואר בדיארמה. הצעה זו עשויה לעלות סמוך לביקור תלמידים בתערוכה או בכל מקום בו ראו התלמידים דיארמות או שבשיחה מפעיל המורה את דמיון התלמידים על-ידי שאלה: מעניין איך היה נראה רחובנו אילו כל המתגוררים בו היו שומרי שבת? אפשר שתלמידים שמעו כי יש מקומות בישראל שבהם נשמרת השבת והם מספרים על כך.

בשלב ראשון ישאלו התלמידים: מה אופייני ומה מהותי לשבת, וכיצד ניתן להביע זאת על-ידי דמויות ועצמים? לכמה תמונות נזדקק ומה תוכנה של כל תמונה? כיצד תבענה התמונות את קדושת השבת, את מצוות כיבוד השבת ואת ההתענגות בשבת? הנתאר בסידרת הדיארמות שבת של משפחה אחת בשעות היום השונות, או שכל תמונה תגלם התרחשות מסויימת אופיינית ללא קשר בין הדמויות? הנתאר שבת במקומנו, או בישראל, בקיבוץ דתי, או בעיירה בחו"ל לפני השואה? – מה יהיה החומר הכתוב המלווה את התמונות? למי בועד – למי שמכיר את השבת או לזה שאינו מכיר אותה? לגדולים או לקטנים? משיחליטו על אופי הסידרה יקבעו את פרטי תוכנה, את האמצעים ואת המבוגר שיסייע בביצוע.

בשלב שני יעברו לביצוע ויתחלקו לקבוצות: – מעצבי הכובות, מתכנני הרקע, האחראים על החלק המילולי וכו'. כמובן שהארגון יהיה שונה אם יחליטו על מספר תמונות מצומצם כמו – ליל שבת, יום שבת, מוצאי שבת – ואז לפי מספר 'התמונות' יתחלקו לקבוצות משנה כשכל קבוצה פועלת באופן עצמאי.

* דיארמה – מערכת תמונות מצוירות, או צירוף של תמונה ברקע האחורי ושל גופים ברקע הקדמי, מסודרים באופן שייראו לעיני הצופים בצורה תלת-ממדית: (המילון החדש – אבן-שושן).

תהא החלוקה כאשר תהא, כולם יצטרכו לעיין ללמוד ולקרוא כדי לעצב את התמונות כהלכתן: מה ילבושו הדמויות? מה ישאו אתן, מהי הסיטואציה האופיינית ביותר לנושא התמונה – מקום הגברים, הנשים ומקום הבנים והבנות הקטנים? מהו הרקע? מה ירשים ויחבב את השבת על המסתכל? כיצד יבין את התמונה אדם שאינו מכיר את השבת? החלק הכתוב המלווה צריך גם הוא קריאה, עיון וכתיבה נאה, יכולים ילדים להחליט לחלק למבקרים דפדפת, המסבירה תוכנה של כל תמונה לפי המקורות שעליהם הסתמכו התלמידים שהכינוה. אפשר ויציעו להציג את הדיארמה במקום מרכזי בבית-הספר וללוותה גם בצליל, במוסיקת רקע של שירת תלמידים מתאימה או נגינתם, או נגינת תקליט וכד'.

הביצוע הטכני מצריך הדרכה וייעוץ של המורה למלאכה ולציור או של הורה בעל ידע שיהיה מוכן לסייע לתלמידים בעבודתם. הכיתה תצויד בחומרים הדרושים וייקבע להם מקום וזמן לביצוע. על אופיו של ה של ב ה ש ל י ש י יחליטו התלמידים. אפשר להציג את הדיארמות במקומות שונים ולפי זה תיקבענה ההכנות האחרונות – הכנת הזמנות, תכנון אירוע קטן לפתיחה וכד'. אחרי המשימה יהיה דיון מעריך. במקום שאין אפשרות להכין דיארמות אפשר להכין פלקאטים קולקטיביים במתכונת המוצעת, ולהוסיף להם ממד של עומק על-ידי טכניקות פשוטות של קיפולי נייר המקובלות על מורים.

(ד) תערוכה

(א) השבת בקהילות שונות (או זכומנים שונים) המשימה דומה למשימה הקודמת – הכנת תערוכה בנושא 'שבת' ובה מדורים – מאכלי שבת, תפריטים מסורתיים, תשמישי קדושה הקשורים

בשבת כמו: פמוטות, גביעים, קופסאות בשמים, מפיות לחלות, מלבושי-שבת ועוד פריטים בסגנונות שונים.

ב ש ל ב א יעלו התלמידים את שאלותיהם: — מה נציג בתערוכה, כמה שונה אורח חיינו בשבת מכל הימים? מה משוני זה ניתן לתצוגה? מדוע שונה המזון? מה מקור כתורה למזוננו בשבת? מה אוכלים בבתי התלמידים בשבת? היש מאכל או משקה משותפים? למה שותים יין? האם אוכלים חלות בבתיהם של כל התלמידים? מה מראה החלות? כן ישאלו על תלבושת מיוחדת לשבת לגברים או לנשים ויבררו מה תפקידם של תשמישי קדושה, מי מכין אותם מה סגנונם, מחירם (הידור מצוה) וכד'.

משיוחלט על המדורים בתערוכה, אפשר להעשיר אותם מנקודת מבט תרבותית אתנית ולבדוק אם תוכן המדורים הוא אוניברסאלי מבחינה יהודית ומצוי בבתי ישראל בכל מקום; מי שמע, או מי ראה מאכלים או כלים המקובלים על אחינו בקהילות אחרות בעולם.

ב ש ל ב ב יחפשו התלמידים תשובות לשאלותיהם, יאספו ידיעות על כל אביזר, ועל מקומו במסכת השבת. הם יעינו בספרים ובתמונות, יבקרו בתערוכת פולקלור יהודי, אם יש כזאת במקומם, יראיינו אנשים ויבקרו בבתיהם, ישלחו מכתבים אל מעבר לים, יבקשו צילומים, יציירו בעצמם לפי תיאורים שמצאו, יכינו ספר דינים הקשור במוצגי התערוכה השונים — בזיכים, פמוטות וכו'.

במסגרת פעילות זו יש מקום לעבודת יד כגון ציור, כיור ורקמה. בכיתה גבוהה אפשר לשים לב לבחינה ההיסטורית של נושאי התערוכה. השלב האחרון של משימה זו דומה לזו שבמשימה הקודמת.

ב) שבת — מודל דמיוני

תערוכה מסוג אחר יכולה להיות הקמת מודל של יישוב בשבת — שבת בעיירה, שבת בגיטו, שבת בקיבוץ דתי וכד', תיאור המקום כשהוא שרוי בשלוות שבת, כשהתחבורה שוכחת והיי המסחר משותקים, בתי הספר ריקים, התושבים בבית-הכנסת, או סביב השולחן, עורכים ביקורי ידידות או נחיים. העירוב סביב היישוב ועוד. בתערוכה זו כמו בקודמתה יש מקום לפעילויות מגוונות כפי שהוצע לעיל.

מימד חדש אפשר לפתח בתערוכה זו, והוא מימד העמיד, שבת שלעתיד לבוא. בעזרת הדמיון יכולים תלמידים לתאר לעצמם עולם של שבת כשהטכנולוגיה המודרנית פותרת בעיות שנתקלים בהן היום. במסגרת זו ידונו התלמידים בנושאים הלקוחים מסביבתם — למה אסור לעלות במעלית בשבת, למה אסור לטלפן לחבר או להסתכל בטלוויזיה, לנסוע לגן החיות או

להאזין לנגינת תקליטים, מה הם אבות מלאכה? מה הוא מוקצה? לאילו המצאות אנו נזקקים כדי להוסיף ולכבד את השבת, לקדש אותה ולהתענג עליה?

בכיתה גבוהה אפשר לשוחח על בעיות שמירת-שבת המתעוררת במדינה יהודית מודרנית, לרכז שאלות ולהציע פתרונות דמיוניים אפשריים. הטיפול במימד העתיד תודר והולך בעבודת בית-הספר. במסגרת פיתוח כוחות היצירה של התלמיד מפתחים את דמיונו, וחשוב שדמיון זה יכוון גם לתחומי עולמו הדתי של הילד. בספרותנו העתיקה והחדשה מצוי חומר ספרותי, מדרשים ואגדות, שניתן להזין בהם את התלמיד כמו אגדת הסמבטיון או המדרש בקשר לשבת של עתיד לבוא – 'בעולם הזה אדם הולך ללקוט חאנים בשבת, אין התאנה אומרת לו כלום, אבל לעתיד לבוא היא צווחת ואומרת שבת היא'. (שוחר טוב – עג; ילקוט ירמיה רמז שטו).

ה) 'גדולים למען קטנים'

א. – הכנת מחזה או סרטון בנושא השבת. תלמידי כיתה גבוהה יכולים להציב לעצמם משימה להכין מחזה או סרט, או סידרת מחזות או סרטים בנושא השבת לילדי גן או לתלמידי כיתה א.

ב ש ל ב א – ישאלו מה יהיה תוכן המחזה במסגרת נושא השבת; מה חשוב להביא בפני ילדים צעירים בנושא, מה יבינו, ממה יתרשמו, מה יאהבו; היש מחזה מתאים? הניתן לכיים סיפור מצוי או מדרש – או שמא נכתוב מחזה בעצמנו?

ב ש ל ב ב – משיוחלט על נושא המחזה ואופיו, יעבדו התלמידים על מערכותיו השונות, מתוך ספרים ובעזרת המורה ילמדו את הרקע בו מתרחשת העלילה ועל ההווי אותו הוא בא להציג. יעמדו התלמידים על המצווה שבשכחה מדבר הסיפור, ילמדו את מקורה ואת דברי חז"ל בקשר אליה. יציגו למשל את 'יוסף מוקיר שבת' המבטא את דברי ר' אלעזר בן חנניה על הפסוק 'זכור את יום השבת' – תהא זוכרו מאחד בשבת, שאם תתמנה לך מנה יפה תהא מקנה לשם שבת (מכילתא יתרו).

בשלב מסויים יפנו התלמידים לעצת מומחה לביום בדבר התמונות ועיצוב הדמויות. שאלות טכניות ותוכניות תתעוררנה בקשר לתלבושות, לתפאורה, למוזיקה ולפעלולים הקשורים במחזה. אולם אופיים של הגיבורים, מסירותם לשבת, התנהגותם, תגובותיהם לסביבה – כל אלה ישמשו מקור ללימוד

שיעמיד את התלמידים על דקדוקים שצדיקים נהגו ונוהגים להקפיד בהם שעה שהם מקיימים מצווה.

ב ש ל ב ג — מורי הכיתה הנמוכה והגבוהה יקבעו יחד את התלמידים המבצעים, את מועד המחזה ומקומו ואת סדרי הכניסה, היציאה והישיבה של הצופים ביום ההופעה. כן יקבעו את תפקידי התלמידים המארחים, רצוי לשתף את ההורים בשלבים שונים של ההכנות. יהיו מהם שיפתרו בעיות תאורה, אחרים יתנדבו להכין או להשיג תלבושת לשחקנים. יכולים תלמידים להתליט על ציור מודעה בדבר המחזה, הכנת כרטיסי כניסה שעליהם שם המחזה, פסוק או פתגם מתאים וציון איזור הישיבה. בכל המשימות שהזכרנו חשוב הדיון המסכם והמעריך את הפעולה.

כשיש בבית-הספר חוג לצילום, או כשישנה אפשרות טכנית מתאימה אפשר לצלם את המחזה בשקופיות או בסרט נע.

(ב) 'גדולים למען קטנים' — תקליטים וסרט קול. תלמידים גדולים יתכננו סידרת תקליטים או סרטי קול בנושא השבת בשביל צעירים מהם.

— קריאה בתורה של הפסוקים הקשורים בשבת בטעמי המקרא או בלעדיהם, וכן קריאת הקידוש ומדרשים בנושא השבת.

— זמירות מושרות במקהלה וכן קטעי תפילה מושרים.

— הקלטת פתגמים, דברי חכמים וקטעי ספרות.

— אפשר להקליט תסכיתים קטנים, בדומה לשידורי רדיו. ההכנה תדרוש עבודה רבה מצד התלמידים ולימוד בעזרת מורים שונים.

אין ספק שהקטנים ייהנו מן התקליטים אך הדיונים בדבר תוכנה של הסידרה והרכבה ובעיקר הכנת הסידרה יעוררו גם את התלמידים המבצעים למחשבה ויבהירו להם עניינים חשובים בנושא.

(ו) הכנת קבצים, אלבומים ו'ספרים'

הכנת 'ספר', קובץ או אלבום, עשויים אף הם לשמש משימה לקבוצות תלמידים.

קובץ זמירות שבת או שירי-שבת, שצעירים ילקטו וימיינו לפי הזמן ביממה שבו הזמר מושר — ליל שבת, יום שבת ומוצאי שבת. מבוגרים יותר ינסו לערוך את הזמירות לפי סדר כתיבתם, דבר העשוי להביאם לחקירה היסטורית מעניינת או שיערכום לפי שמות מחברי הזמירות. כל אחד

מן השירים יפורש ויועתק בדפים, יעוטר וייכרך בספר. אם התלמידים יודעים לשיר את הזמר ומסוגלים לכתוב את תוויו – יעשו אף זאת.

ספר הלכות-שבת לתלמיד ולתלמידה, וגם הוא משימה שניתן לבצעה בשלושת השלבים. המוצר של תלמידים צעירים עשוי להיות חוברת בצורת שעון כשבראש כל עמוד שעון המורה על שעה אחרת ביממה ומתחתיו דין מדיני שבת המתאים לשעה המסומנת וציור המתאר אותו. גדולים יערכו את הדינים לפי סדר א-ב או לפי נושאים, בצורת שאלות ותשובות בין תלמיד לרב וכד'.

ספר תפריטים ממאכלי שבת בעדות שונות. חידות וחידודים, תשבצים וחרוזים לשבת. קובץ ציורים וחיבורים שהופיעו בתחרות יצירות תלמידים בנושא שבת – קבוצת תלמידים יכולה להכריז על תחרות פרסים בנושא השבת, על ציורים של אניזורי שבת – גביעים, פמוטות וכד' או על חיבורים בנושא השבת, עליהם לקבוע קריטריונים, להתקשר עם גורמים שונים להשגת פרסים, לבדוק את היצירות ולערוך טקס לחלוקת פרסים. את העבודות הטובות ניתן לצרור בקובץ למשמרת.

ד) קבוצות משימה – שמשימותיהן מתבצעות בשבת

המשימות בקבוצה זו שונות מאלו שבקבוצה הראשונה בכך, שהן מתבצעות במסגרת השבת, ואין הן אלא קטעי הווי של שבת, שהתלמידים חיים בצוותא, ולפיכך נמצא כי הן מתקיימות גם מחוץ לכותלי בית-הספר.

למשימות המתבצעות בבית-הספר קראנו בשם לפי אופי האירוע הסופי של המשימה: מסיבה, תערוכה, מחזה, וכו', ואילו את המשימות המתבצעות ביום השבת נקרא ונביא לפי מועדי הביצוע של האירועים הסופיים. כגון 'קבלת שבת', 'תפילת יום שבת' וכו'. היממה של השבת תשמש גורם מארגן. לצורך זה חילקנו את השבת לשבע יחידות: הכנות לשבת והדלקת הנר, קבלת שבת, תפילת יום שבת, שיעור בפרשת-השבוע, טיול של שבת, סעודה שלישית והבדלה.

גם המשימות האלו מתבצעות בשלושה שלבים עיקריים; שני הראשונים – במסגרת הלימודים והשלב השלישי, האירוע עצמו, שעוצמתו החווייתית רבה – מתקיים בשבת. קשיים מרובים מגבירים את עוצמת החוויה כשדרושים למשל סידורים מיוחדים לאיכסון ילדים בבית חברים, או להארכת משפחת המורה על-ידי אנשי הקהילה.

(א) קבלת שבת

משימה זו תתחלק לשתי משימות משנה – א) ההכנות לשבת והדלקת הנר, וב. קבלת שבת.

א. ההכנות לשבת והדלקת הנר

בשלב ראשון ישאלו מבצעי ההכנות את שאלותיהם: מה הן ההכנות לשבת? אילו מהן מהותיות ביותר ואילו אין בהן אלא משום הידור או סייג בלבד? מה הן ההכנות הנעשות בבתי התלמידים?

מי חייב בהכנות – אמהות ובנותיהן או גם אבות ובניהם? מה הם המקורות בתורה להכנות? מה הטעם? כיצד משפיעה הטכנולוגיה על אופי ההכנות? באילו הכנות נהיה אנחנו התלמידים חייבים לקראת 'קבלת-שבת'? מה נוכל להכין מבעוד יום ומה הן ההכנות של הרגע האחרון? כיצד תיפתרנה בעיות כגון הפיכת המקום לבית-כנסת; תאורה; איחסון המוקצה; שמירת התפצים האסורים בטלטול? אירוח בבתי חברים הגרים בקרבת בית-הספר; החלפת בגדים לשבת – 'וכבדתו' (ישעיהו נח, יג) – (שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול). הדלקת הנר, אימתי מדליקין? מי מדליק? אמא? בנותיה? ואם אמא נעדרת – החייב אבא בהדלקת הנר? כמה מדליקין? כמה מדליקין? – כיצד נוהגים בבתי התלמידים? המכרכים ההורים את התלמידים? הכנות והדלקת הנר בקהילות אחרות – כיצד? אימתי נכנסת השבת? נשאל הורים או את סבא וסבתא כיצד הכריזו במקומם על כניסת השבת. אולי יספרו על רחצה לכבוד שבת לפנים והיום. ואולי יסופר על טבילת חסידים בערש"ק במקווה.

בשלב שני יחקרו התלמידים ויעיינו בספרי-עזר – ויראינו רב ויבקשו תשובות לשאלותיהם מה שיביא ללימוד המושג כיבוד-שבת, עירוב, טלטול בשבת, מוקצה, את העיקרון של 'מוסיפין מחול על הקודש' (מכילתא יתרו) בעיית 'לא תבערו אש'. המורה יוכל לטייע בהמצאת פרקי ספרות מתאימים לנושא ולגיל התלמידים.

אחרי הלימוד והחקירה יכינו התלמידים את המקום ויקשטוהו. הם יכולים להקדים ולתת בידי התלמידים דף הוראות מסכם הקשור בזמני ההתכנסות, תפילת מנחה, קבלת-שבת ומעריב. יהיו אחראים לסידורים מוקדמים ויהיו אחראים להכנות אחרונות כמו הדלקת האור, טיפול בדברי המוקצה של התלמידים, הוראות בדבר טלטול, תכנון אות לכניסת השבת והדלקת הנרות וכן יהיו אחראים לטקס הדלקת הנר ולתוכנית קצרה בין מנחה לקבלת-שבת כמו שירת 'ידיד נפש' קריאת מדרש או סיפור מפי תלמיד או אורח. מכאן עוברת האחריות לקבוצת המשימה השנייה.

ב. קבלת-שבת

בשיחה הפותחת את המשימה המתנהלת על-ידי התלמידים עולות שאלות בקשר לשם התפילה – מי טבע אותה, משמעות השם, מאימתי מתפללים יהודים תפילה זו, מה הרכבה, מי חיבר את חלקיה השונים, האם היא כתובה בנוסח אחיד בכל הסידורים? מה משמעות היחס דוד – וכלה, אילו דימויים נוספים יש לשבת – מה משמעותם? מה בין 'מעריב' של חול, ל'מעריב' של ליל שבת. מה ידוע על קבלת-שבת של צדיקים, מקובלים ותסידים. אסירי ציון וחיילי צה"ל? מה יהיו סדרי התפילה? מי יהיה החזן, מי ילמד אותו לעבור לפני התיבה? המותר לילד לעבור לפני התיבה? האם הכנות תכואנה לתפילה? האם הן חייבות בתפילה? מה תהיינה הנעימות שהציבור ישיר, מה הן הנעימות המוכרות לרוב התלמידים? את מי נזמין לתפילה? הנבוא בלוויית הורים? הנזמין אורחים? לבוש הכנים בתפילה, לבוש הבנות ומקומן?

ב ש ל ב ב תיעשינה הפעילויות למציאת תשובות לשאלות. חלק מהן ניתן לסכם בחוברת על תפילת קבלת-שבת, זמנה, מבנה, פירושה, מחבריה. יועתקו קטעי ספרות בקשר לקבלת-שבת. את דפי החוברת ניתן לעטר בציורים ובתמונות. תוך כדי לימוד הנושא יכלו תלמידים שבת בישיבה, במקום שינה, או שילכו עם הוריהם לתפילה ל"חצרו" של רבי כדי להתרשם – ולהכיר סגנונות שונים של תפילה.

ב ש ל ב ג, שלב הביצוע הוא חוויה, שככל שהיא נדירה וקשה לביצוע רישומה עמוק יותר.

תלמידים שתוך כדי טיפול בנושא יעלו משאלה לקבל שבת בחיק הטבע כדרך המקובלים בצפת – יש לעזור להם.

בישראל, אפשר, בתקופת הקיץ לקבל-שבת בשדה פתוח או בחורשה, באיזורים שיש בהם אתרים עתיקים ומקודשים, שתפילה בשטחם עשויה להיות מרשימה – בירושלים, בחברון, בצפת, בטבריה. גם בחוץ-לארץ, במקומות שתנאי המקום מתאימים, אפשר לנסות לקבל שבת בחוץ, תחת כיפת השמים. יש להכין חזן שהתפילה שגורה בפיו, והוא ידע לאומרה בעל-פה כדי שהקהל יחזיק אתריו, כי יש לשער שתלמידים לא יוכלו בחשכה להיעזר בסידורים בשל איסור הטלטול.

(ב) תפילת יום-שבת

עריכת תפילה של יום-שבת בצוותא היא משימה דומה לקבלת-שבת, אלא שמשימה זו מצריכה הכנות רבות יותר. על התלמידים לדאוג לספר תורה, לקורא בתורה ולגבאי; החזן, תפילתו ארוכה יותר מזו שבליל-שבת, לכן הבנת התפילה והמבנה שלה עשויה להיות קשה יותר. יהיה צורך בקבוצת

משימה מיוחדת שתטפל בקריאת התורה ובכל הקשור בה. בני-מצווה יוכלו אם ירצו להתכונן ולחלק ביניהם את הקריאה בפרשה. אם לא יהיו מועמדים לכך יוזמן אחד מאבות התלמידים או מאחיהם הגדולים למלא תפקיד זה. קבוצה זו עשויה להתעניין ולעסוק בחקירת כל הקשור בקריאת התורה. אימתי קוראים ומי קורא? מה בין חומש מודפס, למגילת ספר-תורה מבחינה הצורה, החומר עליו כותבים, החומר בו כותבים, הכותב (סופר סת"ם) והקדושה. מדוע נוהגים בערב-שבת לבדוק את הספר ממנו יקראו? מה יקרה כשספר נופל? מה יקרה כשהקורא טועה? מהי פרשה סתומה ופתוחה, כמה קרואים עולים לתורה בשבת? מי הם? הכיבודים – מה הם?

מה הם סדרי הוצאת הספר והחזרתו, גולל ומגביה; ההיכל, הבימה, התיבה (העמוד) – מה ביניהם? האם בכל התקופות ובכל המקומות היה זה מקום הקורא? ספר התורה ומבנהו – המגילה, עצי החיים, הפעמונים – צורתו של ספר תורה בבית-כנסת של בני עדות המזרח. מי התקין את קריאת התורה, ואימתי?

הואיל והקריאה בתורה מהווה חלק נכבד של תפילת השבת יש להבטיח שהתלמיד, ובעיקר התלמידה, ידעו מה מתרחש בבית-הכנסת בקשר לקריאה וישתתפו בתהליך – הכנות על-ידי קימה בשעה הוצאת הספר והכנסתו לארון הקודש, וכן על-ידי האזנה ומעקב אחר הקריאה, והבנים כקהל בבית-הכנסת. תלמידים צעירים עשויים להזדקק לביקור מקדים בבית-הכנסת כדי להסתכל ב'היכל' ובספר. שמש בית-הכנסת יתבקש לגלול חלק מן התורה לפני תלמידי הקבוצה כדי שיראו את העמודים ואת האריחים, וישימו לב כי אין ביקוד וטעמים לאותיות בספר התורה.

תלמידים יוכלו להציע ללמוד לקרוא פסוק מן הפרשה בטעמי המקרא או לכתוב פסוק מן הפרשה באותיות סופר סת"ם.

טוב יעשה המורה אם יכוון ויועיד את התפילה המשותפת לשבת שהפרשה מוכרת לתלמידים ולכן עשויה להיות מוכרת ל'קוראים' ולהקל עליהם.

כאמור הכנת התפילה ומבנה, הבחנה בין ברכות, פסוקי תנ"ך ופיוטים, השוואת תפילת-שבת לתפילת יום חול, 'מוסף' ומשמעותו – כל אלה הן פעילויות שתלמידים עשויים לטפל בהן בקשר למשימה של תפילת יום שבת. גם בהכנות לתפילה זו, כמו בקבלת-שבת, יוכלו תלמידים להאזין לתקליטים כדי ללמוד קטעי שירה, וכן להשתתף בתפילה ב'מניינים' שונים כדי ללמוד ולהתרשם מן האווירה.

לתפילת שבת משותפת ניתן לצרף קידוש. הקידוש יביא לעיון במקור המצווה, ובתוכנה, כבעיות הקשורות בשיעור הכוס, וכו' התוכנית אחר הקידוש יכולה לכלול שיעור. קבוצת משימה תדאג לקידוש ולתוכנית –

הרצאה על ישראל, שיעור בפרשת-השבוע, או במחשבת ישראל. השיעור יינתן על-ידי המורה או רב או על-ידי בעל-בית תלמיד-חכם, הכל תלוי בגיל התלמידים ובחירתם. כמו במשימות הקודמות, הכיבוד קשור במגעים עם הורים הגרים בסביבה, בעלי המקום בו נערכת התפילה, ובבירורים טכניים הקשורים באופי הכיבוד – תפריט ללא נטילת ידיים, ללא חימום וללא פעולות שניתן להיכשל בהן כמו פתיחת קופסאות שימורים, ריסוק בפומפיה וכד', וכן בבעיות הניקוי אחרי הקידוש. כל עשייה מעוררת שאלות וגוררת חיפוש של תשובות.

סוג אחר של חוויית תפילה, המתאימה לגילאים גבוהים, היא התארות כיתה והשתתפות בתפילתם של בחורי ישיבה, חסידים, תנועת-נוער דתית, מניין של יהודים ספרדים וכד'. כדי שהאירות יהיה משמעותית יש להקדים גם לו שלבים של שאילת שאלות וחקירה כדלעיל.

(ג) שיעור משותף – פרשת שבוע
לא ניתנה השבת אלא לתלמוד-תורה*; 'ר' יוחנן ור"ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא' (גיטין ס, ע"א).

יהודים רבים טרודים במשך השבוע, ויום השבת הוא להם היום היחיד לעיון וללימוד ובמיוחד בפרשת-השבוע, אחד מקרא ואחר תרגום.

פרשת-השבוע שימשה ועודה משמשת מכשיר רב עוצמה להפגשת התלמיד עם רעיונות היסוד של היהדות וערכיה, ואמנם רבנים ומגידי שיעור למיניהם ניצלו 'מוסד' זה בשיעוריהם ובדרשותיהם לציבור, ורבות מיצירותיהם הרוחניות של גדולי ישראל צרורות בהערותיהם לפרשת השבוע.

לימוד 'פרשת-השבוע' יכול לשמש משימה של קבוצת תלמידים במסגרת משימות השבת, אין הכוונה לשיעור פרשת-השבוע הקבוע במסגרת תוכנית הלימודים, אלא להתכנסות ביום השבת שהתלמידים אחראים לה. קבוצת המשימה תקבע את תוכנית 'השיעור' בהתאם לתוכן הפרשה. התוכן יקבע אף את מגיד השיעור. אם יהיו אלה תלמידים, המורה או אורח. התלמידים יחליטו על אופיו של השיעור אם יהיה זה דמוי שיעור רגיל או מסיבה. אחרי שהתלמידים המכינים יעיינו בפרשה ויבינו את תוכנה הכללי יוכלו לבחור בנושא ללימוד מעמיק, ישאלו שאלותיהם ויחפשו תשובות. המורה יכוון אותם למקורות בהם ימצאו תשובות לחלק משאלותיהם. הם יודרכו לעיין במפרשים שונים כדי לראות בעייה אחת לאור גישות שונות. משלמדה קבוצת המשימה את הפרשה, תחפש דרכים כיצד להביאה לפני תלמידי הכיתה, כיצד לנהל את

• פסיקתא רבה.

ה'שיעור' שיהיה מעניין, מעשיר וקולע לצרכי חבריהם, ושפסוקיה העיקריים של הפרשה יהיו שגורים על פי התלמידים. הם יביאו מדרש המסביר או מדגים רעיון מרכזי; יקראו פרק מן הנביאים או קטע הגות משל האחרונים. כל גיל יתייחס לרובד עמוק יותר של הטקסט; הצעירים יסתפקו בקריאה, בסיפור ובהמחזת התכנים הסיפוריים או אחדות מפרשיות החוקים. כדי לפתח בתלמידים בקיאות בתורה וכדי לטפח גם גישה קלה לחומר בחינת תורתך שעשועי יש להדריכם לשים לב לא רק לתוכן אלא גם לצורה כגון לצלצול אותיות (במדבר כב, לז); רצף של מלים בנות הברה אחת (בראשית לה, יז); פסוק שיש בו כל אותיות הא—ב (שמות טז, טז; דברים ד, לד); מלה הנקראת ישר והפוך — זנתנו' (שמות ל, יב) גימטריה (בראשית לב, ד); נוטריקון (בראשית כט, יג); קל וחומר בתורה (בראשית מד, ח); אמצע התורה (באותיות — ויקרא יא, מב; במילים — שם י, טז); מלים שנקוד עליהן (דברים כט, כח); בסיום הלימוד של כל פרשה יוכלו האחראים להעניק ללומדים 'מזכרת' — ספרון קטן עשוי בצורה המזכירה את הפרשה כמו 'תיבת נח' או 'גביע המנחשים' ובו פסוקים נבחרים מפניני רש"י או פרשן אחר. בבית-ספר אחד, הכינה הקבוצה למשתתפי השיעור בפרשת 'וירא' מזכרת בצורת עיתון ערב 'הוצאה מיוחדת' בשם 'הרעש' ובו בכותרת ראשית הודעה על רעידות אדמה קשות הפוקדות את סדום ועמורה. במדורים של העתון הופיעו 'הודעות אבל' על הפיכת אשת לוט לנציב מלח וכן דברי ברכה לבית אברהם להולדת יצחק.

ה ש י ע ו ר בפרשת השבוע עשוי להיות משימה משולבת לתלמידים גדולים וקטנים יחד. תלמידי כיתה גבוהה יכולים לשמש מדריכים ומורים של תלמידים צעירים מהם.

מנהג יפה הוא ללמוד ולקרוא (בנים וגם בנות) פסוקים בטעמי המקרא, ובמקום שהדבר אפשרי — שניים מקרא ואחד תרגום. במקום שאין אפשרות לקבוע שיעור משותף בפרשת השבוע כל שבת, יתנהלו השיעורים בשבתות מיוחדות כמו שבת פרשת יתרו, פרשת שירה וכד'.

לשיעור, כמו לתפילה, אפשר להזמין ולשתף הורי תלמידים. רבים מהם יראו את פסוקי התורה כראייה חדשה בזכות ילדיהם.

(ד) ט י ו ל - ש ב ת

באזורים המתאימים לכך, בעיקר בישראל, יוכל צוות תלמידים לתכנן ולבצע פעילות משימתית הקשורה בטיול-שבת, לכל מקום יפה המרוחק כל-שהוא ממגורי התלמידים, ולבלות בו בילוי שיפגין את השוני בין ימות חול לשבת.

“וכבדתו מעשות דרכיך” – שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול, – – – , ודבר דבר’ שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול” (שבת קיג).

בשלב א ישאלו תלמידי הקבוצה לאן נטייל? במה כדאי לבלות, הנוכל לקחת ספרי חידות, בדיחות או מעשיות? התהיה אפשרות לכבד את המטיילים בדברי מתיקה? כיצד נאפיין את השוני בין אירוע חברתי זה בשבת, לבין דומה לו ביום חול? מה הם תוכני הדיבור? שמא נשנה את לשון הדיבור וכיום הקדוש נדבר בלשון הקודש? (בחול) איך ניתן לבטא את הכיבוד וההתענגות שלנו? אילו שירים נשיר. אילו סיפורים נספר? אולי נסיים את הטיול בפגישה עם יהודי תלמיד חכם שיספר מהתנסויותיו בשמירת שבת.

בשלב ב יחפשו תשובות וירכזו הצעות.

בשלב ג: שהייה בחיק הטבע בשבת, יכולה להיות עת רצון לשיחה רעיונית מעמיקה וגלויה בבעיות יסוד של השבת כמו: מה הוא יסוד ההבחנה בין איסור מלאכה בשבת לבין פעילות מעייפת, שאיננה בקטגוריה של מלאכה? איך גוזרים הלכות בעידן המודרני, מל"ט אבות מלאכה? לעיתים יש להסתפק בטיול בהעלאת הבעיות ואחרי כן, בבית-הספר, בימות החול, אפשר לשוב לנושא ולנסות להשיב את שצריך תשובה.

טיול יכול לשמש חלק מתוכנית רחבה יותר כמו ביקור בבית רב, או 'גדול' בבחינת 'והיו עיניך רואות את מוריך'.

בתיים של רבנים רבים בשבת לובשים צורה מיוחדת: הידור מצווה ניכר בכל מקום: פמוטות השבת, המפות היפות, הפירות, הכלים הנאים ולבוש הרב, שהוא לעיתים שונה מלבושו בחול. אם תוך כדי ארגון הביקור מתברר, כי רצוי לבוא בקבוצה קטנה, אין רע בכך אם בטיול זה ישתתפו כעשרה תלמידים בלבד והאחרים יבואו במועד אחר.

(ה) סעודה שלישית – ויאמר משה, אכלהו היום כישבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה' (שמות טז, כה); 'יהא חלקי מאוכלי שלוש סעודות' (שבת קיח ע"ב).

מקובל בקהילות שונות ובתנועות-נוער, לערוך סעודה-שלישית בבית-הכנסת או במועדון. במסגרת הפעילויות המשימתיות, קבוצת התלמידים האחראים יזמו, יתכננו ויהיו אחראים לביצוע.

בשלב ראשון ישאלו התלמידים שאלותיהם האם סעודה שלישית מצווה היא או מנהג? מה טעמה של הסעודה, המקורות בתורה עליהם היא מסתמכת, המתקיימת סעודה שלישית בבתי תלמידי הקבוצה? מה ידוע להם על סעודה

שלישית אצל חסידים? מי השתתף בסעודה שלישית ב'חצר' רבי ('טיש')? מי שמע או קרא על כך? מה אוכלים בסעודה זו? מה הופך כיבוד ל'סעודה'? כיצד נוהגים יוצאי עדות שונות בסעודה שלישית? תעלינה שאלות ארגוניות היכן נערוך את הסעודה ומי ישתתף בה? מי ישתתף כאורח פסיבי – תלמידי ביתה אחרת, תלמידי בית-ספר אחר, הורים? מי יקח חלק פעיל בסעודה? מי יזמין את מי? מי יוזמן בשיחת פה-אל-פה ואל למי תישלחנה הזמנות בכתב? ובקשר לנוכחות תלמידי הכיתה, כיצד יגיעו תלמידי מרחקים? היכן נטמין הוצאות נסיעה עבורם למוצאי-שבת? מי ידאג לכך? מי יתקין אור לשעת הסעודה? מה עשו אבותינו לפני שהומצא החשמל? שמא נוותר על האור ונערוך את הסעודה באור השקיעה, או בין השמשות כפי שנהוג היה בקהילות ישראל בעבר? מה הן העדויות לכך מן הספרות? הנוכל להזמין אורחים שיספרו על כך? השאלות והבעיות בקשר לתוכן המסיבה דומות במידה רבה לאלו שבמסיבת עונג-שבת בבית-הספר (ראה הצעה ב') אלא שקדושת השבת תעורר בעיות מיוחדות. היא תמנע כמובן שימוש בתקליטים ושירת התלמידים ואורחיהם תמלא את מקומה. במסיבת עונג-שבת אין הכרח באכילה ואילו בסעודה שלישית יטלו התלמידים ידיהם בראשית הסעודה ויברכו ויזמנו בסופה. ההכנות לסעודה והשירות בשעת הסעודה ואחריה גם הם יעוררו בעיות שצריך יהיה לפותרן.

'סעודה-שלישית' במועדה, במחיצת המורה וחברי הכיתה ולעיתים בהשתתפות הורים ואנשים מן הקהילה, יש בה כדי ליצור הרגשת אחדות והשתייכות חזקים. ואם בין המוזמנים נמצא אורח מוקגי הקהילה, המספר על עברו בעירה או עולה מרוסיה וכד' – תתעורר הרגשה של רצף דורות מבחינת זמן ואחדות לאומית חרף מרחקי מקום.

זאת ועוד, עצם השהייה בצוותא של תלמידים מתוך עניין ושמחה – ללא מוסיקה מעל גבי תקליטים, ללא התבוננות בטלוויזיה והאזנה לרדיו – הוא גורם מחנך בעל חשיבות ממדרגה ראשונה.

הרעש, הקולניות, התנועה והקצב, המוכתבים על-ידי מוסיקה חשמלית או אלקטרונית, הפכו לחלק בלתי נפרד של ה'יחדיו' והצוותא של צעירים רבים במסיבותיהם. וחשובה לאווירת קיום מצווה של 'הסעודה שלישית' בה ידומו הקולות ההמוניים, הגוזרים פסיביות על היחיד והתקשרות חד סטרית עמו. אחרי השבת בשלב ההערכה, יש מקום לציין, לבדוק ולהבחין בין שמחה של קיום מצווה ובין שמחה מצויה.

קבוצת משימה קטנה, מיוחדת, יכולה ליטול על עצמה את מעמד ה'הבדלה' ולהחליט על בילוי מתאים אחריה.

תלמידים מבוגרים יותר יכולים, בערבי חורף ארוכים לערוך מסיבת 'מלווה-מלכה' במקום 'סעודה שלישית', ובכך לפתור בעיות תחבורה. סעודות משותפות בשבת המתוכננות ומבוצעות על-ידי התלמידים משמשות מקור ללימוד, לחקירה ולחיבוב השבת והן עשויות אף ליהפך לחוויה מעצבת ומחנכת הנשמרת בלב התלמידים שנים רבות.

(ו) שבת שלימה

הפעילויות האינטגרטיביות ובעלות המשמעות החווייתית ריגושית ואינ-טלקטואלית, העשויות להרשים את התלמיד ולהשפיע עליו ביותר מצויות בכילוי שבת שלימה בצוותא עם מורה הכיתה במסגרת מחנה-קייץ או בזמן הלימודים בבניין בית-הספר כשהתנאים מאפשרים זאת. יום כזה ישמש גולת כותרת, פעולת שיא של כל המשימות הקודמות. כמעט כל שעה משעות השבת תיהפך משימה לקבוצת תלמידים שיחקורה, ילמדו ויהיו אחראים לביצועה. ההכנות לשבת כזאת עשויות להימשך חודשים רבים ולשמש תוכנית לימודים טבעית ומעניינת לתלמידים. הם יכירו ספרים מסוגים שונים בהם ניתן להיעזר בשאלות הקשורות בשמירת שבת כהלכתה, ובהם ניתן לקרוא וללמוד בדרך אינפורמטיבית או אמנותית על שמירת-שבת במקומות שונים, בזמנים שונים. הכנת שבת כזאת תביא את התלמידים בקשר עם גורמים בקהילה ובראש וראשונה עם הוריהם וסביבתם הקרובה. הם ילמדו כי שכן זר ושתקן, עשוי להיות מקור לאינפורמציה מעניינת שתאיר את האיש באור חדש. אולי יופתעו לגלות, כי אישיות בעלת יוקרה מדינית או מדעית הנערצת על-ידי הסביבה אינו אלא יהודי פשוט בקהילתו המנעים בקולו בעברו לפני התיבה. חשוב שאת ההוויה השבתית תלווה אווירה של התרצות כללית זה לזה: תלמידים, מורים, הורים ואורחים אחרים; ירגישו התלמידים כי 'לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא בשבת' (בראשית רבה פרשה יא).

עריכת 'שבת משלימה' היא משימה המצריכה שיתוף פעולה של קבוצת מורים ומנהל בית-הספר, מדריך תנועת-נוער וההורים. יש לתכנן ולארגן שבת כזאת בקפידה ולהופכה למסורת. היא נועדה בדרך כלל לגילאים שהם בני-מצווה, אולם אפשר לצרף גילאים צעירים יותר.

את ההכנות ל'שבת שלימה' ניתן ללוות ב'ספר תלמידים' שישא גם הוא את השם 'שבת שלימה', ובו ירשמו התלמידים סיכומים של הבעיות ההלכתיות שנתעוררו תוך כדי עבודה לקראת השבת; השאלות, התשובות והמקורות

לתשובות או פירושים לקטעי תפילה וזמירות שלמדו, או סדר הפרשיות של החומש ממנו קראו באותה שבת. חידושי תורה לפרשה זו להפטרה, תוכנית השבת ותפריט הסעודות. אחרי השבת יוכלו לרשום רשמים מסכמים ולהחתיים למזכרת אורחים וחברים שהשתתפו בה.

שבת שלימה יכולה לשמש, כאמור, משימה שבאמצעותה יקנו התלמידים ידיעות, יבינו טעמי מצוות, יכירו פרקי הווי מתוך התנסות, ילמדו להעריך את היום ולחבבו, לשמות על שנפל בחלקם להיות בנים לעם שזכה במתנת השבת, ויתעורר בהם הרצון להמשיך לדקדק בקיום מצוותיה.

יש לעניין רבנים וראשי קהל בארץ ובחו"ל בתוכנית שתאפשר לתלמידים, למורים ולמורותיהם, ולא רק לבני הנוער, לקיים שבתות שלימות. אפשר להכין תלמידים מתבגרים להכרת שבת בתנועת נוער דתית, בישיבה, בחברת חסידים למיניהם ובחוגי עדות שונות. היכרות זו עשויה להביא לראיית הדומה בשונה ותחזק את הרגשת ההשתייכות לעם אחד.

ס י כ ו ם

המשימות המוצעות אינן אלא הדגמה למשימות אפשריות. ביסוד כולן מונחת האמונה בכוחו של החינוך ובכוחו של המחנך. אנו כיהודים מצווים להגיד לבנים ולחנכם על פי מסורת העבר שערכיה נצחיים. אין אנו שותפים לרעיונות הנפוצים כיום, הטוענים לגדילה 'חופשית', או 'טבעית' של היצור האנושי ללא התערבות מצד המבוגרים. אם כי אין פירושו של דבר שמקודשת בעינינו מסגרת חינוכית פורמאלית זו או אחרת של בית-ספר או שיטת לימוד שלא פיתחו את יוזמת התלמיד ויצר הדעת שלו וחיבלו בסקרנותו הטבעית – והשניאו עליו את מה שהתכוונו לחבב.

המחנך הדתי בארץ ובחו"ל רואה עצמו מופקד על חינוך התלמיד כאדם וכיהודי, ולפיכך עליו מוטל התפקיד לבדוק תדיר ולהבטיח שהדרכים הנקוטות בידו להשגת מטרות החינוך תהלומנה את המטרה. כי האמצעי, ולא רק תוכנו מעבירים את השדר (מק לואן).

הצעתנו מצביעה על דרך המתחשבת באופיו של הלומד ובצרכיו האמיתיים ויחד עם זאת אינה מוותרת על חינוך למצוות וידיעת מסורתנו הכנתה וחיבובה על התלמיד. מחנך שינסה ללכת בדרך המוצעת ימצא הרבה פעילויות נוספות המותאמות לצרכים הייחודיים של תלמידיו ושלו ובעזרת התלמידים, הוריהם וגורמים בקהילה יעלה בידו להפעילן הלכה למעשה.

מפגשי תלמידים ומורים

כדי לעורר את יוזמת התלמידים וכדי להגדיל את התעניינותם בנושא, רצוי לערוך מפגשים בין צוותי תלמידים ומורים במוסדות שונים להחלפת נסיון בנושא בחינת 'צאו והתפרנסו זה מזה'.

עלון שבת

יש מקום להעלות על הכתב נסיונות מעניינים של תלמידים ומורים, ולתאר משימות ב'עלון שבת' מיוחד, בו יהיו מדורים לגילאים שונים ולסוגים שונים של קוראים. מלבד הדיווח על הפעולות אפשר להדפיס ממצאי תלמידים ב'מחקריהם' בנושאים השונים. יש מקום לפרסם מחזות מעובדים מיצירות תלמידים, רשימות ושירים, חידות ושעשועים. מורים והורים יפרסמו אף הם מרשימהם והתנסויותיהם בביצוע משימות עם תלמידים.

אפשר לכלול בעלון כזה מדור של שאלות ותשובות בנושא השבת. הרב, ששייב לשאלות, יפנה את שואליו למקורות. ככל שהעלון יהיה מעניין ותלמידים, מורים ואנשי הקהילה יראו בו ביטאון שלהם, כן יש לצפות שבהדרגה תופענה בו שאלות, ובקשת אינפורמציה לעניינים מהותיים ואמיתיים יותר הנוגעים לחייהם של מבוגרים וילדים, אנשים ונשים בקהילה. השגת מטרות גדולות שהחברה מבקשת להשיג והפתרון לבעיות קשות וסבוכות נמצאים כמידה רבה בידי הגננת והמורה המפגישים את אזרחי המחר עם הסובב אותם. לפיכך יש מקום להאמין שעם כל הקושי הכרוך בדבר, מורה שייבחר ללכת בדרך המוצעת, עשוי לתרום לפתרון הבעיות הגדולות המנסרות בתל עולמנו המודרני, הכללי והיהודי. תוך כדי ביצוע המשימות מגיעים בעקיפין לנושאים כמו פער הדורות, בעיית הבדידות והניכור, היחלצות מאמצעי הקומוניקציה ההמוניים, החומסים את האוטונומיה של הפרט, היעדר התייחסות לעתיד ובריחה מן החיים באמצעות סמים למיניהם. בהצעותינו יש תרומה אפשרית כלשהי גם לבעיותינו כיהודים: כמו בעיית הזהות היהודית, הקשר עם חלקי העם השונים. הקשר עם העבר היהודי ויחס כבוד לדורות עברו, הקשר עם ישראל ולבסוף בעיית חינוך הבת הדתית הדורש טיפול מיוחד.

הדברים נכתבו מתוך מודעות לבעיות דורנו ואמונה שלפתרון יכולים לתרום כל מורה וכל גננת בכל אתר ואתר.

אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבַּת רַגְלֶךָ, עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קֹדֶשׁ
וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג לְקִדּוֹשׁ יי מְכַבֵּד
וְכִבְדֹתוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ, מִמָּצוֹא חֲפָצֶךָ וְדַבֵּר דְּבַר.
אֲז תִּחַעַג עַל יי, וְהִרְפַּבְתִּיךָ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ
וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ
כִּי פִי יי דְּבַר.

(ישעיהו נח, יג-יד)